

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Yıl : 1968

Cilt : XVI

Yayın Komisyonu:

Prof. Hamdi Ragıp ATADEMİR (*Dekan*)

Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN,

Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU,

Doç. Dr. Necati ÖNER

Doç. Dr. Yaşar KUTLUAY

Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT

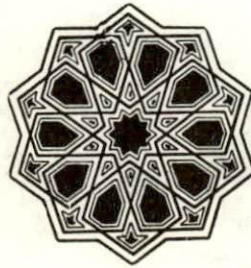
Yıl : 1968

Cilt : XVI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

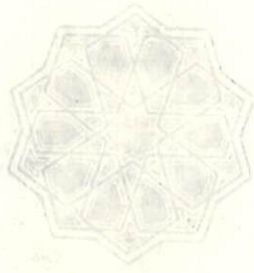
1970

1970

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1970

İ Ç İ N D E K İ L E R

Muhammed Abduh, <i>Fatiha Tefsiri</i> (Çevirenler: Abdulkadir ŞENER, Mustafa FAYDA)	1
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Mantuktaki Kıyasın Dördüncü Şekline Dair</i>	35
Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Gül-Baba Adı Verilen İki Ayrı Şahsiyet Molla Murad Divanı ve Sünbül Sinan</i>	67
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Muhammed İbn Cerir et-Taberi ve Tefsiri</i>	79
Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT, <i>Cehmiyye (Mutezile) de Akılcılık</i> ..	103
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Azl veya Doğum Tahdidi</i>	123
Prof. Dr. Muhammed Yusuf Musa, <i>İmam Mâlik ile Leys B. Sa'd Arasındaki İhtilâf ve Yazışma</i> (Çev.: Abdülkadir ŞENER) ..	131
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Kur'anda Bilgi Teorisi</i>	155
Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU, <i>Suhreverdi ve İşrakiye Felsefesi</i>	177
<u><i>Kıtab Tanıtma ve Tenkitler:</i></u>	
<i>Mir'âtü'z-Zaman fi Tarihi'l-Ayân</i> (Mustafa FAYDA)	201
<i>et-Tafsir Wa Ricaluhu</i> (Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU).....	203
<i>Warakât 'ani'l-Hadarati'l - Arabiyyati bi Ifrikiyyati't-Tunisiyya</i> (Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU)	219
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Zahir ve Batın İlmine Dair Bir Eser, al-Fark Bayna İlmî-Şari'a Wa'l-Hakika</i>	225
—, <i>Uyubu'n-Nafsi Wa Mudâwâtuhâ</i>	233

UYUBU'N-NAFSİ WA MUDÂWÂTUHÂ

(Nefsin Kusurları ve Bunların Tedavisi)

Dr. SÜLEYMAN ATEŞ

Mutasavvıf müfessir Ebu Abdirrahman Muhammed ibn al-Husayn ibn Musa as-Sulamî'nin, nefsin kusurlarını ve bunların tedavi yollarını gösteren bu eseri de Köprülü kütüphanesinde, 1603 numaralı mecmuanın 192a-210b varakları arasında bulunmaktadır. Bu mecmuada on dört kıymetli risale mevcuttur. Bu eser on birinci risaleyi teşkil eder. Varaklar küçük eb'adda, 105 x 175 mm. dir. Satırların kapladığı yer 65x130 mm. olup, sayfede 15 satır vardır. Sonundaki kayıttan, bu nüshanın, Ebu'l-Kasim ibn Muhammed al-Abbâs tarafından, 600 veya 739 senesi Zu'l-Ka'de ayında istinsah edildiği kanaatine varıyoruz. Fakat müstensih'in bu olduğunda hükmümüz kesin değildir. Çünkü harraraha yerine allakaha kaydı var. İstinsah tarihi de iyi okunmuyor. Sitemia de olabilir, seb'amie de. Ancak 7309 rakamı var ki herhalde sıfır hata eseri konmuştur. Eğer bu rakam istinsah tarihi ise nüshanın 739 da yazıldığı anlaşılır.

Risalenin mevcut diğer nüshaları şunlardır-

- 1- Şehid Ali Paşa, No. 1341/1, 1-7 yaprak.
- 2- Berlin Kütüphanesi, No. 3131 deki mecmuanın 28b-36b varakları arasında
- 3- Kahire Daru'l-Kütübi'l-Arabiyya al-Mısriyya, Teymuriyya kısmı, No, 74, 1b-16b arasında¹
- 4- British Museum, Suppl. 228 numarada².

Bu kitap, Abu'l-Abbâs Ahmad ibn Muhammed al-Burnusî ibn az-Zarruk (899/1493) tarafından al-Uns fi Şarhi Uyubi'n-Nafs veya Racazu'l-Ma'yub ismiyle nazmen şerhedilmiştir. Yine bu kitap, R.Hartman tarafından Der Is-

1 Nuru'd-Din Şarîbc, Tabakatu's-Sufiyye önsözü, s. 40 (Ahlwardt, B3, p. 138)

2 Ayn eser, s. 41(Suppl., Catal., arab, Mss., British Museum, p. 148).

lam dergisinde Almanca'ya çevrilmiştir. Keza bu kitap Muhammed ibn Ali al-Harrubî (963/1556) tarafından da şerhedilmiştir³.

Başı:

قال الشيخ ابو عبدالرحمن السلمى قدس الله روحه ، الحمد لله رب العالمين
... اما بعد فان بعض المشايخ سألنى تأليف عيوب النفس فاجبته الى ذلك ...

Sonu:

و الله يوفقنا لمتابعة الرشد ويزيل عنا موارد الغفلة والشهوات ويجعلنا في
كنفه وحياطته وعصمته ورعايته. فانه القادر على ذلك والواهب له ، والحمد لله
رب العالمين وصلواته على سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين

Sülemî, bu kitabında önce âyetlere dayanarak nefsi, nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mutma'inne diye üçe ayırır ve nefsin birer birer kusurlarını sayarak bu kusurların tedavi yollarını gösterir. Meselâ:

ومن عيوبها انها اذا بكت تفرجت واستروحت ، ومداواتها : ملازمة الكمد
مع البكاء حتى لا يفرغ الى الاسترواح ، وهوان يبكى في الحزن ولا يبكى من
الحزن. فان من بكى من الحزن استروح من بكائه. ومن بكى في الحزن يزيد
البكاء كمداً وحزناً ...

:Nefsin ayıplarından biri de ağladığı zaman açılması, rahatlamasıdır. Bunun tedavisi ağlama yanında keder ve üzüntüye devam etmedir. Ta ki açılmaya fırsat bulmasın. Bunun yolu da (kişinin), hüzünden dolayı değil, hüzünde ağlamasıdır. Çünkü hüzünden dolayı ağlayan kimse ağlamasından açılır, rahat eder. Ama hüzünde ağlarsa o ağlaması, kendisinin keder ve üzüntüsünü artırır”.

Sülemî'nin Uyubü'n-Nefs wa Mudâwâtuha'da saydığı başlıca nefis kusurları ve bunların tedavi yolları şunlardır:

Ayıp (Kusur):

- 1- Nefsin, bir kapıda bulunduğunu, zikirle bu kapının açılacağını sanması.
- 2- Ağladığı zaman ferahlaması
- 3- Başkasına zarar açmak ve başkasından fayda beklemek. Oysa o buna muktedir değildir.
- 4- Yapmağa muktedir olduğu hukukta tak-sir (kusur etme), geri kalma.
- 5- Vazifelerini yapmamak, ibadetinde tad almamak.
- 6- Nefsine hayır istemek, kendini iyi sanmak.
- 7- Dünyadan öldürmedikçe nefsi âhîret için diriltilmezsin.
- 8- Hak'la ebeden ülfet etmez, O'nun taatini yapmak istemez
- 9- Kötü fikirlerden hoşlanması, muhalefat işleriyle şehvete binmesi.
- 10- İnsanların ayıplarıyla meşgul olması.
- 11- Gaflet ve ihmal
- 12- Nefsin kusurunu ona acıyarak görmek.
- 13- Zavahiri süslemek, huşu'suz tahaşşu' (huşu'lu görünmek), huzursuz kulluk.
- 14- Amellerini arz isteği.
- 15- Kalb hastalığından dolayı ibadetlerin lezzetini yitirmek.
- 16- Tenbellik ki tokluğun mirasıdır.
- 17- İlim yüzünden riya, tekebbür ve iftihara sapsak, hemcinslerine karşı öğrenmek.
- 18- Çok konuşmak. Bu, riyaset sevdasından, halkın kendisini beğenmesi hevesinden doğar.
- 19- Rızı olduğu zaman razı olduğu kimseyi aşırı öğmesi, kızdığı zaman da kötülemede haddi aşması

Tedavisi:

- 1- Serî'nin dediği gibi hidayet yoluna sülük.
- 2- Ferahlamamak için, ağlamakla beraber kemedede (üzüntüye) devam.
- 3- Doğru imana dönmek.
- 4- Allah'a önem vermeye devam, onun kapısına mülâzemet, kitabını okumak.
- 5- Nefisten ihlâs istemek, fiillerde sünnete yapışmak.
- 6- Allah kendisini affetmiş olsa da yine kendini günahlara dalmış görmek.
- 7- Uykusuzluk, açlık, susuzluk ve nefse muhalefet.
- 8- İlğilerini tamamen kesmek, Rabba yönelmek.
- 9- Muhalefat yerleşmemek için daha başlangıçta o kötü düşünceleri atmak.
- 10- Seferlere devam, salihlerle sohbet, onların emirlerini dinlemek.
- 11- Ca'fer al-Huldî'nin dediği üzere Cüneyd'e göre bütün zararları telâfi, tesvifi (. . çağım, çağımları) giderecek korku, zikrullah, nefsi küçük görmek.
- 12- Nefsi görmekten vazgeçmek, Allah'ın, kendine olan keremini görmek.
- 13- Zahir fiilleri, batının nurlarını süslemek için esrari muhafaza etmek.
- 14- Amel ve ihlâstaki kusurunu görmek.
- 15- Helâl yemek, zikre devam, salihlere hizmet, onlara yaklaşmak.
- 16- Açlık.
- 17- Allah'ın, kendisini ahkâmına kab kulluk hususundaki keremini görmek, tevazu', mahlûkata şefkat.
- 18- Her konuştuğunun yazıldığını ve bunlardan sorumlu olacağını düşünmek.
- 19- Doğruluk ve hakkaniyyet ile nefis riyazeti ki haddi aşacak derecede öğüp kötüllemeye.

- 20- Önce yapacağı işlerde Allah'a istihare eder, sonra kendi istediğini yaparak O'nu kızdırır.
- 21- Çok temenni. Temenni, Allah'ın kaza ve kaderine itirazdır.
- 22- Esbaba sarılmak, dünyaya sevgi ve hirs.
- 23- Taatini göstermek, insanların kendisini görmesini istemek.
- 24- Tama'
- 25- Dünyayı i'mara haris olmak, dünya malının çok olmasını istemek.
- 26- Yaptığı işleri güzel görmek, kendisine muhalif olanı kötü görmek.
- 27- Nefse şefkat, dediğini yapmak.
- 28- Nefis için intikam almak, nefis için düşman olmak, kızmak.
- 29- İnsanlar görsün diye dışı düzeltme ile uğraşmak.
- 30- Allah'ın, kendisine garanti ettiği rızık ihtimam edip farz kıldığı ibadete ihtimam etmemek.
- 31- Kalbi öldürecek derecede çok günah işlemek.
- 32- İnsanlara konuşmayı sevmek, güzel konuşmasıyla zenginlerin kalbini ve nası kendisine meylettirmek için ilmin inceliklerine dalmak.
- 33- Sevinci, ferahı, ve rahatı talep
- 34- Hevasına uyma, rızasına muvafakat.
- 20- Kendisinin, eşyanın sadece zahirini bildiğini, Allah'ın ise eşyanın iç yüzünü bildiğini, O'nun seçmesinin, kendi seçmesinden hayırlı olduğunu bilmesi.
- 21- Bunun, kendisini hayra mı şerre mi götüreceğini bilmediğini anlamasıdır.
- 22- Her vakitte zikr-i daimle uğraşmak ki dünyadan ve ehlinden nefsinı alkoysun, hırstan kurtarsın.
- 23- Halkın, kendisine ne fayda, ne de zarar eriştiremeyeceğini bilmesi, ihlâsa çalışması.
- 24- Bunun, kendisini dünyaya sokacağını, ibadetinin halâvetini gidereceğini ve kendisini kullara kul yapacağını bilmesidir.
- 25- Dünyanın ebedî bir yer olmadığını, âhîretin karar evi olduğunu bilmektir. Akıllı, karar evi için çalışandır, sefer esnasındaki menzilleri için çalışın değil.
- 26- Nefsi ittiham. Çünkü nefis kötülükü emreder. Halka hüsnî zan.
- 27- Nefisten yüz çevirmek, onunla az meşgul olmak.
- 28- Nefse düşmanlık, kızmak, din için sevmek ve kızmak.
- 29- İnsanların, ancak Allah'ın kendilerinin kalblerine koyduğu miktarda kendisine ikram edebileceklerini, kalbinin, Allah'ın nazargâhu olduğunu bilmek.
- 30- Allah'ın, kendisini yarattığını, rızıkını tekeffül ettiğini bilmek.
- 31- Her nefes tevbe ile meşgul olmak, oruca, gece teheccüd namazına, salihlerle oturmaya ve zikre devam.
- 32- Bildiğiyle amel ve sözüyle değil, işiyle nasa va'zetmek.
- 33- Takdim ettiği şeyden uyanık olmak, emir ve nehiyde taksirini bilmek, bu dünyanın, mü'mine sürür ve rahat evi olmayıp zindan olduğunu idrak etmek.
- 34- Allah'ın emirlerine, "nefsi hevaden menetti"¹ âyetine imtisal.

- 35- Akran ile muâşerete meyil.
- 36- Taatiyle ünsiyyeti ve onu beğenmesi.
- 37- Şehvetlerine düşkünlüğü ve bu suretle mahvolması.
- 38- Şeytanın mekrinden emin olması.
- 39- Kalb ihlâsı olmadan salah şekliyle şekillenmek.
- 40- Günahına karşılık Allah'ın kendisine mühlet vermesinden az ibret almak.
- 41- Dostlarının ayıplarını yaymayı sevmek.
- 42- Ef'alini (ibadetlerini) arttırmayı istemek, nefse razı olmak.
- 43- Müslümanları tahkir, onlara tekebbür.
- 44- Tenbellik ve emri yapmamak.
- 45- Salih kişilerin kıyafetine bürünüp fesat ehlinin amelini yapması.
- 46- Malâya'ni ile uğraşp dünyaya ve dünya ehline dalarak vakitleri zayi etmek.
- 47- Gadap
- 48- Yalan
- 49- Buhl ve şuhh.
- 50- Tul-i emel.
- 51- Batıl medihlere aldanmak.
- 52- Hirs.
- 53- Hased
- 54- Rahmet ve mağfiret ümidiyle günahta ısrar.
- 55- İstiyerek ibadet etmemek.
- 56- Cem'e ve başkasına vermemeğe düşkün olmak.
- 35- Sahibin'n mufarik olduğunu, muâşeretin munkati' olduğunu bilmek.
- 36- Ef'al ve ihlâsının ma'lûl olduğunu bilmesi.
- 37- Nefsi muradlarından men'etmek, hoş görmediği şeylere zorlamak, Çünkü bu, onun şehvetlerini öldürür.
- 38- Ubudiyet şartlarına riayet, Allah'a niyaz.
- 39- Zahirî huşu'u bırakıp sadece kalbinden gelen ölçüde huşu' etmek.
- 40- Haşyete devam, bunun ihmal olmayıp imhal olduğunu bilmek.
- 41- Nefsine müracaat etmek, nefsi için sevdiğini nas için de sevmek.
- 42- Efalini arttırmaya çalışmak, selefeye uymak.
- 43- Tevazu, müslümanlara hürmet.
- 44- Kendisinin yaratılış itibarıyla me'mur olduğunu bilmek, Bu, onu emirleri neşad ile eda etmeğe sevk eder.
- 45- Batını düzeltinceye kadar zahiri süslemeyi terk etmek.
- 46- Vaktin en değerli bir şey olduğunu bilmek, en kıymetli olan bu şeyi zikrullah ile değerlendirmek.
- 47- Nefsi kazaya razı olmağa zorlamak.
- 48- Nefsi doğruya sevk etmek.
- 49- Dünya fanî, helâlinin hesabı; haramının cezası olduğunu bilmek.
- 50- Ecelin yakın olduğunu düşünmek, bütün hallerden sakınca üzre bulunmak, emin olmamak.
- 51- Nefsinin durumunu bilerek insanların sözlerine, ögmelerine aldanmamak.
- 52- Allah'ın takdirinden fazlasına nail olmayacağını bilmek.
- 53- Hasedçinin, Allah nimetinin düşmanı olduğunu bilmek.
- 54- Allah'ın, günahta ısrar etmiyen kimseye mağfiretini vacip kıldığını bilmek.
- 55- Açlık, susuzluk, sefere ve kötü gördüğü, zor gördüğü şeylere nefsi sevk ederek riyazet yaptırmak.
- 56- Ömrünü suçlaması, ecelinin yaklaşmış olduğunu bilmesi.

- 57- Muhalif ve muarızlarla sohbet.
- 58- Gaflet.
- 59- Kazancı terk etmek, oturmak ve kendini halka, mütevekkil göstermek. Sonra da rızık gelmeyince kızıp rızık peşine koşmak.
- 60- Kalemin kendisine yazdığından, da'valara ve hallere kaçmak.
- 61- Verdiğini büyük görmek, ve alan kimseye minnet etmek.
- 62- Kifayet olduğu halde fakirlik izhar etmek.
- 63- Kendini akranından üstün görmek.
- 64- Nefsi, nefse ferahlık getiren şeye sevk etmek.
- 65- Şekva makamında olduğu halde sabır makamında olduğunu sanmak.
- 66- Te'villerle ruhsatlara gitmek.
- 67- Vaki olan zelleden göz yummak
- 68- Kerametlerle gururlanmak
- 69- Zenginlerle oturmak.
- 57- Muvafıklarla ve Allah'a yönelenlerle sohpete dönmek.
- 58- Kendisinden gaflet edilmediğini bilmek.
- 59- Resul Aleyhisselâm'ın şu sözüne uymak "Rızık en güzeli, kulun, elinin emeğiyle yemesidir"². Çünkü zahiren kesb hali onun üzerine gereklidir.
- 60- İlme mülâzemet: Allah buyurdu: "Eğer bir şeyde niza'a düşerseniz, onu Allah'a ve Resulüne havale ediniz"³.
- 61- Kendisinin sadece onlara rızıklarını kavuşturduğunu, gerçekte razzak ve vericinin Allah olduğunu bilmek.
- 62- Az olduğu halde kifayet izhar etmek.
- 63- Kendinin ne olduğunu herkesten daha iyi bilmek ve akrana hüsni zannetmek ki bu, nefsinin hakir bilmeğe götürür.
- 64- "Allah ferahlananları sevmez"⁴ âyetiyle Allah'ın, ferahlananları sevmediğini bilmek.
- 65- Bütün ahvalde Allah'ın kendine olan ni'metlerini görmek.
- 66- Şüpheli şeylerden sakınmak.
- 67- Kusurdan derhal istiğfar etmek.
- 68- Bunların çoğunun iğtirar ve istidrac olduğunu bilmek.
- 69- Fakirlerle oturmak, Allah'ın takdir ettiğiinden başkasını elde edemeyeceğini bilmek.

Sülemî yukarıda özetle belirttiğimiz nefis kusurlarını ve tedavilerini izah ettikten sonra şöyle diyor: "Bu fasıllarda sana nefsin bazı kusurlarını yazdım ki akıllı, bunun ötesinde olan kusurları da bulsun, çıkarsın. Bunların hepsini bütün anlamlarıyla açıklamanın mümkün olmadığını biliyorum. Tamamı ayıp olan bir şeyin ayıplarını saymak nasıl mümkün olur?"

² Buhârî (at-tarğîb wa't-tarhib, C. 2, s. 523)

³ Nisa Sûresi: 59.

⁴ Kasas Sûresi: 76.